

Nimic din ceea ce s-a întâmplat recent în Turcia nu este ceva nou pentru această țară. Evenimente similare s-au petrecut aici în ultimii 50 de ani, doar că impactul celui din urmă a fost mai mare datorită faptului că a fost vizionat în direct de milioane de oameni. Chiar dacă a fost un eșec, acest eveniment a trezit intersul tuturor, păreri avizate sau mai puțin pertinente începând să fie emise. Dar să vedem care este de fapt istoria acestui tip de evenimente - uneori reușite, alteori nu - din istoria recentă a Turciei.

1960: Pe 2 mai, o lovitură de stat aproape fără vărsare de sânge, a fost dusă la bun sfârșit de ofițerii și cadeții de la colegiile de război din Ankara și Istanbul. A doua zi, comandantul forțelor terestre, generalul Cemal Gursel a cerut reforme politice dar a demisionat când aceste cereri i-au fost respinse. Liderii loviturii de stat au înființat un Comitet al Unității Naționale, Gursel fiind numit președintele acestuia. 601 persoane au fost judecate de acest Comitet, dintre care 464 au fost găsite vinovate și condamnate. Trei foști miniștri, printre care primul ministru Adnan Menderes au fost executați, alți 12 oficiali, inclusiv președintele Celal Bayar au fost condamnați la moarte, pedeapsa lor fiind comutată la închisoare pe viață.

1971: Lovitura de stat prin Memorandum. Armata a emis un avertisment către guvern, cerându-i să restabilească ordinea, după ce în decursul a câteva luni Turcia a fost măcinată de greve și de lupte de stradă între stângiști și naționaliști. Câteva luni mai târziu, prim ministrul Suleyman Demirel a demisionat și o coaliție formată din conservatori și tehnocrați și-a asumat restabilirea ordinii, sub supravegherea armatei. Legea marțială a fost insuită în mai multe provincii și nu a fost complet ridicată până în septembrie 1973.

1980: Pe 12 septembrie lovitura de stat condusă de generalul Kenan Evren a dus la arestarea tuturor conducătorilor partidelor politice, dizolvarea parlamentului și a partidelor, precum și la desființarea tuturor sindicatelor. Un Consiliu Național de Securitate, format din cinci membri, a preluat controlul, suspendând constituția și punând în aplicare o constituție provizorie, care a dat putere aproape nelimitată conducătorilor militari.

1997: Lovitura de stat post-modernă - 18 iulie - a marcat o altă intervenție a armatei turcești, care s-a simțit obligată să apere secularismul instituit de Mustafa Kemal Atatürk, deoarece prim-ministrul Necmettin Erbakan fusese denunțat de către adversarii săi politici ca reprezentând un pericol pentru ordinea seculară a țării.

2007: Apare la lumină un grup obscur, Ergenekon, bănuie că a plănuie un atac împotriva prim ministrului Reşep Tayyp Erdogan. În urma acestui eveniment, 275 de ofițeri, jurnaliști și avocați au fost judecați și condamnați pentru plănuirea unei presupuse lovituri de stat. La începutul acestui an însă, instanța de apel a hotărât că nu au fost aduse suficiente probe pentru a demonstra existența grupului Ergenekon. Reşep Erdogan, devenit între timp președintele Turciei, și care sprijinise inițial urmărirea penală a celor condamnați, a acuzat mai târziu poliția și procurorii că aparțin unei rețele religioase, coordonată de Fetullah Gulen, un cleric salafit care trăiește în exil auto-impus în SUA. Acesta din urmă a negat orice implicare în atentat.

2010: O publicație a relatat iminența unei lovituri de stat, plănuie încă din 2003 și organizată de un grup secularist, care voia să răstoarne Partidul AK, cu rădăcini islamiste al lui Erdogan. În 2012, un tribunal a condamnat 300 dintre cei 365 de inculpați. Doi ani mai târziu, Curtea Constituțională a decis eliberarea lor, admitând că drepturile acestora au fost încălcate. Încă o dată regimul Erdogan a dat vina pe grupările guleniste, acuzații pe care clericul turc le-a negat din nou.

Întorcându-ne la recentul eveniment, putem spune că da, a fost o lovitură de stat pe 15 iulie. Dar una timidă, organizată aparent de un grup minor din cadrul armatei turce. O lovitură de stat care să aibă efectul scontat necesită resurse umane, logistice și de comunicații considerabile, resurse practic imposibil de achiziționat în contextul în care Erdogan controlează autoritar întregul sistem politic și administrativ al țării. Eșecul loviturii de stat din 15 iulie se explică și prin faptul că marea majoritate a forțelor armate turce se tem de mecanismul represiv al puterii și doar un grup restrâns a ales să acționeze, fără de a beneficia de sprijinul întregului stabiliment militar. Am fi naivi să credem că adevărații generali turci nu știu cum să organizeze o reală lovitură de stat. Dacă nu ei, cine? Sunt analiști care nu resping nici ideea unei regii puse în scenă de însuși Erdogan, tocmai în scopul de a-și augmenta popularitatea. Oricum a fost, a fost ceva mic, prost regizat la o scară mică.

Dar ceea ce se petrece dincolo de această generic denumită lovitură de stat este mult mai important. Să analizăm pe scurt câteva puncte-cheie:

Reglarea de conturi care a urmat acestui eveniment ridică mari semne de întrebare asupra viitorului secular al Turciei. Suspendarea drepturilor omului și arestarea a peste 10.000 de persoane - printre care profesori, judecători, clerici și militari, bănuie că ar fi adepți ai lui Gulen Fatullah - este greu de înțeles și mai ales de acceptat de către comunitatea internațională. Deși Erdogan acuză UE că judecă cu dublă măsură acest gest, invocând faptul că și Franța a suspendat Articolul 15 din Convenția Drepturilor Omului, trebuie să avem în vedere faptul că există trei prevederi de care nu te poți deroba, și anume prevederile privind dreptul la viață,

interzicerea torturii și interzicerea altei legislații decât cea aprobată de Parlament.

Criza din Turcia este structurală, deci îndelungată. Kemalismul, concept introdus de sociologul Ziya Gökalp, a introdus în Turcia o anumită tensiune care până acum nu a putut fi total anihilată. Dacă dăm puțin timpul înapoi, o să vedem că în Turcia bătaia reală nu a fost doar între moștenirea lui Atatürk și tabăra islamică, ci a fost între moștenirea lui Atatürk, o orientare pro-islamică și o altă orientare pro-islamică. Ceea ce știm cu certitudine în acest moment, dincolo de speculații, este că ceea ce s-a întâmplat în Turcia a fost o reglare de conturi a președintelui Erdogan care a inclus și eliminarea rămășițelor din grupările guleniste din structurile de putere și din sfera de influență publică. Evident șansele de succes ale acestor acțiuni sunt minime pe termen mediu și lung, aceste încălcări sistematice ale drepturilor omului creând și mai multă tensiune în societate, iar această criză structurală din Turcia nu va fi aplanată prea curând. Atatürk a creat deja un clivaj între Islam și politică. Erdogan a mai introdus unul, în rândul islamiștilor, aceste clivaje fiind rețeta perfectă a unui eșec anunțat.

NATO. Turcia face parte din NATO încă din 1952, reprezentând a doua forță militară a Alianței după SUA. Armata turcă este în momentul de față mult slăbită din punct de vedere moral, al capabilităților și al consistențelor interne, însă este greu de crezut că NATO se va prăbuși după episodul Turcia. Evident că apar foarte multe semne de întrebare privind viitorul Alianței pe acest flanc, dar, la fel cum în 1990, la sfârșitul Războiului Rece NATO a găsit resursele necesare pentru a supraviețui lipsei obiectului muncii, la fel și acum se va găsi o modalitate de a supraviețui acestei crize regionale, chiar dacă momentan atât latura politică, dar și cea militară sunt parțial afectate.

Ipoteticele alianțe cu Federația Rusă și Iranul au fost foarte mult discutate în spațiul public. Strategia neo-otomană a lui Erdogan, atât de decis să sfideze Occidentul, nu are cum să fie una de succes. De-a lungul istoriei, aproape fiecare președinte care și-a pierdut busola în relațiile cu Vestul a apelat la resortul numit Orient Mijlociu. Aparent, în vizunea lui Erdogan, Islamul este incompatibil cu Occidentul, deci s-ar putea ca exercițiul de forță manifestat în acest moment să fie mai mult decât o luptă pentru putere. Revenind la alternativele reprezentate de Iran sau/și Rusia, este greu de crezut că pe termen lung se va concretiza o alianță stabilă și de lungă durată între cei doi actori. Atât Moscova cât și Teheranul au o tradiție diplomatică foarte bună, pragmatică și înțeleaptă, deci este greu de crezut că se vor alinia pe termen lung cu un stat al cărei politică externă a fost destul de volatilă în ultima vreme. Să nu uităm că Erdogan a intrat în conflict deschis cu Rusia prin doborârea avionului militar rusesc la granița cu Siria, apoi s-au împacat, astăzi a intrat în conflict cu America și cu Uniunea Europeană, fiind greu de anticipat ce va urma. Ori în diplomatie, lipsa de predictibilitate nu este întotdeauna o calitate a unui partener. Cu siguranță că Moscova și Teheranul vor fi suficient de înțelepte să nu facă pașii pe care Erdogan speră că le vor face, chiar dacă ambele țări au suficiente motive de contencios cu Occidentul.

Scenariile care pot fi luate în calcul cu privire la ceea ce se va întâmpla de acum înainte sunt dintre cele mai diverse. Depinde pe cine și în ce context ascultăm. Să nu uităm, în primul rând că marele câștigător al acestor evenimente nu este nicidecum Erdogan ci Kremlinul. Rusia de abia așteaptă să culeagă roadele ultimelor crize, inclusiv a celei din Turcia. Avantajele pentru Federația Rusă ar putea fi enorme, atât din punct de vedere strategic, economic dar și politic. Ankara ar putea deveni o unealtă de negociere pentru abili diplomați de la Kremlin, dar nici într-un caz un partener strategic așa cum visează Erdogan.

În ceea ce privește Siria, este greu de crezut că Iranul și Turcia vor găsi un punct comun de colaborare, Teheranul cooperând în acest moment cu grupările šiite și Hezbollah-ul, pentru susținerea președintelui Assad, Turcia fiind în tabăra opusă. Va renunța Turcia la susținerea rebelilor sunniți și la toate mizele actuale? Dacă într-adevăr o va face nu va fi decât un argument în plus adus lipsei de credibilitate manifestată până acum.

Cu siguranță Turcia nu va ieși cu bine, și prea curând din această criză. Deși la o primă vedere s-ar putea spune că Erdogan a folosit acest eveniment pentru a-și spori puterea, este greu de crezut că această tentativă va fi una de succes. Bătălia se duce pe mai multe fronturi, cu mai multe facțiuni, cu urmașii lui Atatürk pe de o parte și cu legatarii lui Gullen, și cu membrii comunității kurde pe de altă parte, întărirea și sporirea puterii regimului Erdogan fiind în aceste condiții un vis mult prea greu de realizat.

Ioana-Nelia Constantin-Bercean